

Karpiński, Rafał

"Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis pars. I: (1416 II 13 - 1609 IV 2)", colle. Paulus Jatulis, Roma 1984 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 76/4, 920-921

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

odeczytana z rękopisów (o ile te istnieją) co pozwoliło na skorygowanie błędów edycji dawniejszych. W części drugiej opublikowano 43 teksty drukowane w układzie chronologicznym, który lepiej pokazuje rozwój drukarstwa w języku narodowym i ustalanie reguł ortograficznych. W całej książce każda pozycja została poprzedzona notą informacyjną, która zawiera najważniejsze wiadomości o rękopisie lub druku, charakterze i przeznaczeniu tekstu oraz nowszą literaturę przedmiotu, której nie objęła już „Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut”. Ułatwia to zapoznanie się z aktualnym stanem badań i dotarcie do trudniej dostępnych dla historyków opracowań językoznawczych. Przy lekturze tekstów może służyć pomocą obejmująca około 2600 haseł słownik archaizmów i wyrazów, których znaczenie uległo zmianie. Do książki dołączono 50 ilustracji, w większości publikowanych po raz pierwszy.

Historyk polskiego średniowiecza pozbawiony szerszego kontaktu z językiem badanego społeczeństwa uzyskał w różnorodności zabytków uwzględnionych w „Chrestomatii” dowód na szerszą niż się to na ogół uważa obecność piśmiennictwa w języku narodowym w tym czasie. Liczba tekstów zachowanych fragmentarycznie i wyprutych z późniejszych opraw lub zanotowanych tylko w jednym przekazie wskazuje na szczątkowy charakter aktualnego stanu posiadania. Należy przypuszczać, że przyczyniło się do tego ustalenie w pierwszej połowie XVI w. cech języka literackiego i zasad ortografii, co utrudniło dostęp do zapisów dawniejszych. Niemale znaczenie musiał mieć też nieurzędowy zasięg obiegu tekstów staropolskich przy umocnionym w polemikach antyhusyckich niechętnym stanowisku polskiego kościoła dostrzegającego w tego typu piśmiennictwie zagrożenie prawowierności.

S.G.

Codex Mednicensis seu Samogitiae Dioecesis pars. I: (1416.II.13—1609.IV.2), Colle. Paulus Jatulis, „Fontes Historiae Lituaniae” t. III, Academia Litwana Catholica Scientiarum, Roma 1984, s. XXVIII, 714.

Trzysta pięćdziesiąt jeden tekstów zawiera tom I „Kodeksu Diecezji Miedniewickiej czyli Żmudzkiej”. Grupuje on nie tylko dokumenty *sensu stricto*, czy szerszej akta i listy, ale również fragmenty źródeł narracyjnych (te zwłaszcza na temat preliminariów utworzenia diecezji podczas soboru w Konstancji w 1417 r.) także *notitiae* i zapiski. W sumie materiał nieaktywny stanowi około 10%. Do schyłku XV wieku przeważają źródła już publikowane. Po tej dacie najbardziej wydajny okazał się, odnaleziony przez W. Holtzmana w 1917 r. „Kodeks Babinowskiego” zaprowadzony w 1619 r. z mandatu bpa Stanisława Kiszki i kontynuowany do wieku XVIII. Kodeks ten przechowuje się obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego. Kolejno najwięcej materiału dostarczyły: Archivum Secretum Vaticanum i Archiwum Zakonu Krzyżackiego, do niedawna w Getyndze. Przeprowadzono też kwerendę w innych zbiorach rzymskich (Archivum S. Congregatione de Propaganda Fide, Archivum Romanum Societatis Iesu, Bibliotheca Apostolica Vaticana, Archiwum listów Zakonu Krzyżackiego w archiwum status Regiomontano) oraz w wielu wydawnictwach źródłowych. O ile wydawca nie przeoczył jakichś druków, otrzymaliśmy — według moich obliczeń — około 65% materiału dotąd niepublikowanego.

W zasadzie teksty publikuje się *in extenso*; we fragmentach ogłoszono te, które ze względu na ich ogólniejszy charakter, w części tylko odnosiły się do diecezji Miedniewickiej, bądź takie, do których wydawca nie miał dostępu, zaś najważniejsze fragmenty zostały ogłoszone (nr 131, 203, 227, 234, 259, 260). Chodzi tu o dokumenty przechowywane w Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk, której katalog zamieszcza owe fragmenty. W kilku przypadkach ograniczono się do regestów, pewnie

ze względu na łatwy dostęp do drukowanych ostatnio aktów ("Elementa ad fontium editiones"). Zdecydowanie przeważa łacina, zdarzają się też źródła w języku ruskim (16), polskim (7), niemieckim (4) czy francuskim (1). Jeden tekst podano we współczesnym tłumaczeniu litewskim (oryginał był niedostępny).

Schylić trzeba czoła nad trudem Paulusa J a t u l i s a, który prowadził kwerendę w jakże trudnych warunkach, nie mając dostępu do wielu archiwów czy bibliotek. Z tego względu — co przecież nie obciąża wydawcy — możliwe będzie niejedno uzupełnienie „Kodeksu Diecezji Zmudzkiej”. Sądzę, że nie warto dyskutować zasadności wprowadzenia niektórych materiałów do tomu. Co prawda, przyjęcie ostrzejszych kryteriów kwalifikacji spowodowałyby pominięcie niektórych tekstów; jednak w wydawnictwie tego rodzaju lepiej drukować więcej niż mniej.

Zasady wydania nie budzą specjalnych zastrzeżeń. Oprawa edytorska czytelna, choć czasem nazbyt skrótowa. Szczególnie w wielu wypadkach odczuwa się brak precyzyjniejszej informacji na jakiej podstawie drukuje się dany „dokument”. Przydałby się obszerniejszy opis wykorzystywanych rękopisów i określenie ich formy kancelaryjnej.

Przeważają dokumenty i akta dotyczące erekcji i uposażenia kościołów i ołtarzy, nominacji na stolicę miedniewicką i parafie. W przeważającej części są to listy.

Trudno oceniać wartość poszczególnych źródeł; ta zależy przecież od problematyki badawczej. Jednak, sądząc, zupełnie wyjątkowe znaczenie ma zachowana we fragmencie wizytacja biskupia z 1579 r. Dotyczy ona 17 parafii i jednej, o której zachował się tylko fragment (Čekiške?). Liczącą 89 stron wizytację wydawca przedrukował na podstawie maszynopisowej kopii.

Tom opatrzone nazbyt popularną przedmową i zbyt skrótową „Notą wstępną”, łacińskim wykazem drukowanych dokumentów (na końcu tomu zamieszczono spis tychże w języku litewskim), wykazem skrótów, także częścię cytowanych wydawnictw, selektywną bibliografią (razi tu pominięcie podstawowej rozprawy M. Wołonc z e w s k i e g o „Biskupstwo Zmudzkie”, Kraków 1898), spisem ordynariuszy diecezji zmudzkiej za okres będący przedmiotem wydawnictwa oraz indeksami osobowym i miejscowości.

Wydawca zapowiada t. II, który będzie doprowadzony do 1926 r. tj. do podziału diecezji i utworzenia Litewskiej Prowincji Kościelnej. Budzi wątpliwości zamknięcie niniejszego tomu na śmierci bpa Melchiora Giedroycia (1609 r.). Może chodziło o ukazanie pierwszego okresu kościoła zmudzkiego, w którym zamknął się proces chrystianizacji. Zasadniejszą byłaby, sądząc, cezura 1576 r. tj. początków episkopatu tego biskupa. Wszak XVI wiek związany z reformą potrydencką, jest cezura ogólnie przyjętą, na Zmudzi zaś zaowocował licznymi, nowymi fundacjami kościelnymi.

„Kodeks Diecezji Zmudzkiej” ogłoszono w serii, w której uprzednio P. R a b i k a u s k a s opublikował w dwóch tomach relacje o stanie diecezji Wielkiego Księstwa Litewskiego.

R.K.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, tom VII: zawiera dokumenty nr 401—773 z lat 1401—1415, wydali i opracowali Antoni Gąsiorowski i Ryszard Walczak, komentarzem opatrzył Antoni Gąsiorowski, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, „Wydawnictwa Źródłowe Komisji Historycznej” t. XIX, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Poznań 1985, s. 605.

Opublikowane w latach 1877—1881 przez Ignacego Zakrzewskiego tomy I—IV „Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski” objęły 2073 dokumenty do 1399 r. W oparciu o zgromadzone przez niego materiały i własną, niestety, pośpieszną kwe-